

validi, mutta vain joissakin tapauksissa ja lähinnä oman teoriakehyksensä sisällä. Jotta tällaista vaikutusuhdetta esittävä näkemys olisi uskottava, tuottamisen keinot ja kanavat täytyy joka kerta erikseen näyttää toteen, ei ainoastaan päätellä lopputuloksesta taaksepäin. Tietoista tahtoa ei kuitenkaan tarvitse osoittaa: konventio sinällään voi ohjata kirjoittajia, jolloin meemi uusintaa itseään käymättä harkinnan kautta.

Olenaisiin avoimeksi jäävä kysymys liittyy väkivallan perinteen ensisijaisuuteen sotien selittäjänä. Eliittien harjoittamaa ideologista ohjausta liittyy varmasti kaikkien sodankäyntiin. Sotia ei voi olla ilman sodan ideaa, ei myöskään ilman kielteistä mielikuvaa vastustajasta, jonka kuitenkin määritellään olevan voitettavissa. Arki-järjellä tarkasteltuna sota ei kuitenkaan ole itseisarvo; propagandassakin se yleensä esitetään välineenä saavuttaa jotain arvokkaaksi koettua. Positiivinen propaganda eli omien tavoitteiden oikeutuksen korostus yllyttää toki sotaan, mutta myös keventää niiden taakkaa, jotka tahtomattaan joutuvat osallistumaan raakuuksiin.

Diskurssien ohella miessotilaan olemusta määrittävät myös fyysisen maailman asettamat reunaehdot. Väkivallan tutkijoiden soisi miettivän aggression käsitettä, ennen kaikkea siihen sisältyvää puolustamisen teoriaa. Luonnonvoimien, petojen ja ihmisvihollisten uhkaa sisältävissä muinaisissa ympäristöissä aggressiivisuus oli edullinen ominaisuus. Ryhmän säilymisen kannalta oli edullista, jos jotkut – usein miehet – olivat valmiita riskeeraamaan henkensä muiden hyväksi. Jos he jäivät eloon, heitä arvostettiin, jos kuolivat, heitä todennäköisesti muistettiin kiitollisuudella. Evoluution mittakaavassa olemme kaikki puolustettujen jälkeläisiä.

Marja Vuorinen, VTT
Helsingin yliopisto

Itä-Ukraina, Venäjä, Nato ja ”länsi”

Juha-Antero Puistola & Johanna Suhonen:

Itä-Ukraina, lännen etuvartio. Docendo 2020. 240 s., kuvitettu. ISBN 952-291-824-6.

Docendon julkaisema *Itä-Ukraina, lännen etuvartio* on reportaasi, turvallisuuspoliittinen pamfletti ja – kuten nimestä voi päätellä – propagandaakin. Kirjoittajat itse rajaavat sen kahden turvallisuuspoliittisesta kiinnostuneen henkilön kannanotoksi.

”Etuvaratio”-metafora selitetään toteamalla länsimaiden ymmärtävän, että ”Ukrainan sota on heidän rajoillaan” ja että ”Itä-Ukrainassa käydään sotaa kaikkien [sic] puolesta”. Ukrainalle sota on maan rajojen

sisällä. Venäjälle Donetskin ja Luhanskin ”kansantasa-vallat” ovat puskurivyöhyke ”länttä” (Natoa) vastaan. Näillä alueilla tarkoitetaan paikallisten bolševikkien vuonna 1918 perustaman lyhytikäisen Donetskin neuvostotasavallan aluetta, jolle Itä-Ukrainassa vaadittiin jo 1980-luvulla erityisasemaa.

Kirjoittajista Juha-Antero Puistola työskentelee takakanneen mukaan Naton päämajassa ”yhteistyövaraisen turvallisuuden” osastolla ja Johanna Suhonen toimi kolme vuotta ETY-järjestön tarkkailijana Ukrainassa. Komentajakapteeni Puistola tunnetaan myös Suomen puolustusvoimien tutkimuskeskuksen työntekijänä, joka on pohtinut niin Natoa kuin Suomen ja kansainvälisiä turvallisuuskysymyksiä. Valtiotieteilijä Johanna Suhonen on puolustusministeriön turvallisuuskomitean työntekijä. Näiden kytkentöjen takia heidän kannanottojaan on vaikea pitää puhtaasti henkilökohtaisina näkemysinä.

Kirjoittajat sanovat olevansa huolissaan siitä, että ”vain muutaman tunnin matkan päässä Suomesta käydään sotaa, jossa alueellinen suurvalta yrittää väkivallan muuttaa maailmanjärjestystä”. Sodasta epäilemättä kannattaa olla huolissaan. Sitaatti kuitenkin vahvistaa kirjan nimen mustavalkoista asetelmaa ”itään” ja ”länteen” [Natoon] ja painottaa edellistä yksinomaisena ongelman luojana, vaikka kirjoittajat varmasti tietävät, että politiikka ei ole mustavalkoista, vaan enimmäkseen likaisen harmaata.

Teoksen alussa kirjoittajat sanovat, että he ovat pyrkineet tarkistamaan julkisista lähteistä sen, mitä he sanovat tai väittävät. Tämä voi sinänsä pitää paikkansa, mutta on outoa, että kirjassa mainitaan näistä lähteistä vain kaksi. Lukijan on siten vaikea tarkistaa esitetyt väitteet ja sitaatteja. Muutaman sivun mittainen luettelo tärkeimmistä lähteistä ei olisi vienyt mainittavasti lisättilaa.

Teoksen ensimmäisen luvun alussa tekijät sivuuttavat historian, vaikka toteavatkin, että “[j]oitakin viittauksia on pakko tehdä aikaisempiin vaiheisiin, koska sieltä kumpuaa moni nykytilanteeseen edelleen vaikuttava tekijä”. Kahdelle sivulle mahtuvat viittaukset koskevat toista maailmansotaa: juutalaisten joukkomurhia, ukrainalaisten lähettämistä pakkotyöhön Saksaan ja Krimin tataarien pakkosiirtoa (vuonna 1944, pääosin Uzbekistaniin). Lisäksi viitataan 1930-luvun alun kollektivoinnin aiheuttamaan nälänhätään, *holodomoriin*, sekä Krimin niemimaan strategiseen asemaan. Viimeksi mainittua lukuun ottamatta lukijalle jää epäselväksi, miten Itä-Ukrainan 2010-luvun sota ”kumpuaa” näistä.

Lukija voi myös miettiä, miksi teoksessa ei pohdita Ukrainan eri alueiden poliittista, historiallista ja kulttuurista erilaisuutta. Läntisin kolmannes nyky-Ukrainasta oli pitkään Puola-Liettuan ja Habsburgien alaisuudessa, keskinen kolmannes Puolan ja Venäjän kiistakapula 1700-luvulla, ja itäisin ei ennen 1800-lukua kuulunut

mihinkään edellä mainituista. Alue-erot johtivat erilaisiin identiteettikäsityksiin. Itä-Ukrainassa kehittyi 1900-luvulla ukrainalaisuuden tai venäläisyyden sijasta neuvostoidentiteetti. Neuvostoliiton hajottua ”kansantasavallat” tarjosivat mahdollisuuden säilyttää se nostalgialla ”vauraista neuvostoajoista”, jotka Venäjän toivottiin palauttavan. Lukija kaipaa myös katsoista neuvostoajan (länsi)ukrainalaiseen nationalismiin ja Ukrainan venäläistämiseen. Molemmat selittäisivät nykyisiä aseiteita ja politiikkaa.

Ensimmäisessä luvussa käsitellään Ukrainan asemaa Venäjän ja ”lännen” välissä kylmän sodan jälkeen. Pelkistäen tekijät esittävät, että 1990-luvulta lähtien Venäjä pyrki saamaan itselleen globaalisti merkittävän aseman muun muassa vahvistamalla sotilaallisesti ja muilla keinoin asemiaan ”lähiulkomailla”, entisissä neuvostotasavalloissa. Tekijöiden mukaan ”länsi” ei ymmärtänyt Venäjän pyrkimyksiä ennen kuin vuoden 2014 Krimin valtauksen jälkeen. Tämä on tavallaan totta. EU ja Nato eivät ottaneet 2000-luvun alussa huomioon Venäjän esittämiä varoituksia ”lännen” laajentumispolitiikan seurauksista. Olisi kuitenkin parempi selvittää, miksi näin kävi kuin vain todeta näin johtuneen, ja tunnustaa ”lännen” laajentumispolitiikan johtaneen Ukrainassa konfliktiin, jonka Venäjä militarisoi.

Teoksen viisi muuta lukua kuvaavat vuosien 2014–2019 tapahtumia Itä-Ukrainassa sekä niihin liittyviä kansainvälisen turvallisuuden kysymyksiä. Luvussa kaksi piirretään kuva Venäjän ohjailmien ja venäläisten hallintoimien Luhanskin ja Donetskin ”kansantasavaltujen” likaisesta politiikasta ja yhtä likaisesta taloudesta. Kuva on vähän yksilotteinen. ”Kansantasavallat” syntyivät paikallisten, Venäjä-mielisten radikaalien vallankaappauksilla, jotka saivat sittemmin tukea Venäjältä. Vallankaappaukset oli suunnattu Venäjä-mielisen presidentin syrjäyttämistä Ukrainan hallitusta vastaan. Taustalla oli juuri tapahtunut Krimin liittäminen Venäjään ja siihen perustunut (väärä) usko, että Krimin tavoin Itä-Ukrainakin liitettäisiin Venäjään ja saisi siltä taloudellista apua. Kun tämä ei toteutunut, puolitoista miljoonaa alueen asukasta pakeni Ukrainaan ja puoli miljoonaa Venäjälle. Tätä humanitaarista kriisiä teoksessa ei käsitellä.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan ”kansantasavaltujen” arkea. Kirjoittajien mukaan Leninin patsaat ja Ladat, rappeutunut infrastruktuuri ja raskaan teollisuuden hallitseva asema niissä tuovat mieleen Neuvostoliiton. Luvusta kuitenkin selviää, että neuvostonostalgian sijasta paikallisten asukkaiden elämää hallitsee sodan ”haastava arki”. Sitä kuvataan ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta. Siihen kuuluvat vedensaannin ongelmat, sähkökatkokset, häiriöt kaasun jakelussa, ruokapula ja naiseen kohdistuva väkivalta. Kirjan lopussa mainitaan (aiheellisesti) myös sodan haittavaikutukset lapsiin. Ongelmien taustalle hahmotetaan länsimaisesta oikeus-

valtiosta poikkeava hallinto. Entäpä sitten ”lännen” tai Kiovan hallituksen toiminta? Miten ne vaikuttavat arkeen?

Neljännessä luvussa tarkastellaan konfliktin ratkaisuja ja sovelteluyrityksiä. Maaliskuussa 2014 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj perusti Ukraina-tarkkailumission keräämään tietoa ja raportoimaan tilanteesta sekä edistämään eri osapuolten välistä vuoropuhelua. Saman vuoden syksyllä Minskissä solmittiin sopimus tulitauosta ja puskurivyöhykkeistä. Sitä tarkennettiin vuoden 2015 puolella. Sopimuksen noudattamisen valvonta on mission keskeinen tehtävä. Sen toteuttaminen on luvun mukaan vaikeaa, koska ”kansantasavaltujen” viranomaiset estävät sitä monin tavoin. Kirjoittajat kritisoivat myös Ukrainan nykyisen presidentin Volodymyr Zelenskyin politiikkaa, jonka he katsovat tunnustavan ”kansantasavallat” ja häivyttävän Venäjän roolin konfliktin osapuolena.

Luvussa viisi tarkastellaan sotilasoperaatioita Krimillä ja Itä-Ukrainassa. Kirjoittajat luovat kuvan päätäväisestä ja ennakkosuunnitelmien mukaan toimivasta Venäjältä, horjuvasta ja vastuuta välittelevästä ”länneistä” sekä toimintaan kyvyttömästä ja sisäisesti ristiriitaisesta Ukrainasta. Luonnehdinnoissa on paljon perää, mutta lukijalle olisi ollut hyvä kertoa myös tempoilevan politiikan taustoista.

Kirjoittajat nostavat esille myös hybridisodan. Pelkistäen se tarkoittaa sotilaallisten ja ei-sotilaallisten toimenpiteiden yhdistämistä. Luvussa annetaan esimerkkejä itse sodankäynnistä, mutta ei yhdistetä niitä Naton, EU:n ja Venäjän monisyisiin talous- ja valtopoliittisiin tavoitteisiin. Tämän takia hybridisodasta tulee luvussa yksipuolisesti Venäjän ”lännelle” muodostama uhka. Luvussa olisi voinut käsitellä myös ”lännen” ja Ukrainan valtion hybridisotaa.

Teoksen viimeisessä luvussa esitellään Naton ja Ukrainan jo vuonna 1995 alkanutta yhteistyötä ikään kuin mallina, josta Suomenkin kannattaisi ottaa oppia. Mainitsematta jää, että vuonna 2003 Ukraina osallistui Naton Irak-operaatioon vasta kun paljastui, että maa oli myymässä korkean luokan neuvostoaikeista sotateknologiaa Saddam Husseinille. Malliajattelun mukaisesti kirjoittajat korostavat Naton ei-sotilaallista toimintaa, kuten lainsäädännön ja yliopistokoulutuksen kehittämistä. Olisi kiinnostavaa kuulla, miten tällaista toimintaa voitaisiin käyttää Itä-Ukrainan konfliktin ratkaisemiseen.

Tiivistetysti kirjan pääväite on, että Venäjä pyrkii horjuttamaan Ukrainaa tukemalla Itä-Ukrainassa laajaa, venäläisyydenteistä itsehallintoa ja samalla estämään Ukrainan ja EU:n tai Naton lähentymisen. Tämä on monien tutkijoidenkin näkemys, joskin kysymys on monisyisempi kuin mitä teoksessa esitetään.

Teoksen pääpaino on turvallisuuspolitiikassa, jossa päärooleissa ovat Venäjä ja ”länsi”. Asetelma on kään-

täen sama, jota Venäjä tarjoilee. Yhdyn kirjoittajien näkemykseen, että Itä-Ukrainan konfliktissa on kyse Venäjän kääntymisestä hyvinvointivaltion rakentamisesta suurvalta-aseman palauttamiseen. Väitän kuitenkin, että olennaista kiistassa on myös kysymys EU:n ja Venäjän talousetujen törmäämisestä. Samoin väitän, että kirjassa sivuutetaan Ukrainan sisäiset turvallisuuskysymykset ja sen pohdinta, millaisen mallin Itä-Ukrainan konflikti tarjoaa paikallisen ja kansainvälisen turvallisuuden suhteiden tarkastelulle.

Lopuksi todettakoon, että Suomessa vakiintumattoman ukrainan- ja venäjänkielisen sanaston translitterointi on oudonlaista. Esimerkiksi pääministerinä 1990-luvun alkupuolella toimineen Juhym Zvjahilskyin nimi esiintyy muodossa Yukhym Zviayahilsky. Harkovasta – vakiintunut muoto – käytetään myös muotoa Kharkiv. Esimerkkejä voisi jatkaa.

Teuvo Laitila, dosentti, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto

Turhautuneet tutkijat ja seitsemän vuosisadan epätodelliset palkat

John Hatcher & Judy Z. Stephenson:

Seven Centuries of Unreal Wages. The Unreliable Data, Sources and Methods that have been used for Measuring Standards of Living in the Past. Palgrave Macmillan 2018. 318 s. ISBN 978-3-319-96961-9.

Palkkojen ja hintojen kehitys sekä niiden välinen suhde ovat taloushistorian olennaisimpia kysymyksiä. Ne ovat tämän vuoksi jatkuvien kiistojen kohteena. Tämä artikkelikokoelma on toimittajiensa professori John Hatcherin (University of Cambridge), tutkija Judy Z. Stephensonin (University of Oxford) ja heidän kanssaan samaan koulukuntaan kuuluvien taloushistorian professorien äkäinen puheenvuoro pitkän aikavälin palkka- ja elintasoaikasarjojen epäluotettavuudesta. Heidän ja muiden kirjoittajien turhautumista kuvaa, että kirjassa on runsaasti aiemmin julkaistuja artikkeleita ja tutkimustuloksia.

Henry Phelps Brown ja Sheila Hopkins tekivät 1950-luvulla aikasarjat rakennusten ammattityöntekijöiden ja apu työvoiman palkoista ja peruselintarvikkeiden hinnoista 700 vuoden aikana. Tämä innoitti myöhempiä tutkijoita käyttämään näitä aikasarjoja tai muodostamaan samanlaisista aineistoista reaali-palkka-aikasarjoja. Artikkelikokoelman johdanto korostaa, että jo Phelps Brown ja Hopkins muistuttivat, ettei heidän

aineistonsa kelpaa reaaliensioaikasarjojen muodostamiseen. Tästä huolimatta taloushistorian suurten linjojen hahmottajat saattavat yhä tukeutua näihin ongelmallisiin aikasarjoihin ja aineistoihin. Lukijalle tulee hieman epäuskoinen olo, kun kirjan toimittajien mukaan Donald Woodward jo vuonna 1995 teoksessaan *Men at work: Labourers and building crafts men in the towns of northern England, 1450–1750* todisti perinpohjaisesti Phelps Brownin ja Hopkinsin aiempien, mutta yhä käytössä olevien palkka-aikasarjojen ongelmallisuuden.

Tutkijat korostavat, että lähdepojan niukkuus ja epäluotettavuus tekevät äärimmäisen ongelmalliseksi vuosisatojen mittaisten palkkatasomuutosten aikasarjojen luomisen ja varsinkin kansainvälisen elintasovertailun tällaisten eri maissa syntyneiden aikasarjarakennelmien pohjalta. Kent Deng and Patrick K. O'Brien (London School of Economics) korostavat, ettei kielollista lähdeaineistoa aikasarjojen muodostamiseen ole Kiinan reaaliensioiden eikä edes nimellispalkkojen osalta varhaisemmilta vuosisadoilta. Luca Mocarelli Milanon Bicocca-yliopistosta puolestaan pohjaa argumenttinsa Milanon 1700-luvun aineistoihin. Judy Z. Stephenson analysoi Englannin rakennustalouden ammattimiesten ja sekatyömiesten palkkoja 1600- ja 1700-luvulla. Englannin maataloustyöväen ansioita koskevat artikkelit ovat Cambridgen yliopiston Graig Muldrewin ja yhdysvaltalaisen Wabash Collegen Joyce Burnetten käsialaa.

Kyse on pitkistä taloushistorian tutkijoiden oppiriidasta. Artikkelikokoelman tekijät arvostelevat kohtuuttoman innokkaita kliometrian harrastajia, jotka eivät ole kiinnittäneet riittävästi huomiota käytettävissä olevien palkka- ja hinta-aikasarjojen lähdepojan ohuuteen. Tullinjalte joutuvat varsinkin Robert Allenin tutkimus (2002) eurooppalaisten rakennustyöläisten palkoista (*The Great Divergence in European Wages and Prices from the Middle Ages to the First World War*), Gregory Clarkin *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World* (2007) ja Jan Luiten van Zandenin tutkimukset.

Tämä kirja pitää sen, minkä lupaa. Aiempien brittiläisten palkka-aikasarjojen alkuperäisaineistojen luonne osoitetaan olevan usein urakoitsijoiden laskennallisiin työmääriin perustuvaa laskutusta eikä näiden urakoitsijoiden palkkakirjanpitoa. Tutkijat ovat etsineet ja löytäneet uusia aineistoja, jotka tuovat esiin paikallisten työmarkkinoiden suurta palkkavaihtelua. Maatiloilla rahapalkan osuus ja luontaisetujen kirjo on vaihdellut. Reaaliensioiden vertailu Englannin alueellakin on ongelmallista, koska ihmisten ruokavalioiden esimerkiksi kauran, ohran ja vehnän osuus ravinnosta on vaihdellut paikallisesti ja vuosisatojen kuluessa. Kun yhtälöön lisätään vielä paikallisten palkkojen ja hintojen vaihtelun moninainen historiallinen epätahtisuus, on jopa yhden valtakunnan palkka- ja elintason kehityksen suoraviivaisten yleistysten luominen tekijöiden mielestä ongelmallista.